

Criminografische basisinformatie

Het profiel van vrouwen in de gevangenis

AN NUVTIENS*

EEN BLINDE VLEK?

Over het profiel van vrouwelijke gedetineerden in België is bitter weinig geweten. Zowel voor wat betreft het kwantitatieve als het kwalitatieve aspect zijn zo goed als geen (recente) gegevens beschikbaar (Snacken & Tubex, 2002). Deze bijdrage mag dan ook als een poging beschouwd worden om aan deze verzuchting tegemoet te komen, voor wat betreft het kwantitatieve aspect tenminste.

In het kader van een lopend doctoraatsonderzoek¹ worden autobiografische interviews afgenomen van vrouwelijke gedetineerden. Door middel van de reconstructie van de levensverhalen zal niet alleen meer inzicht verworven worden in de ontstaansgeschiedenis van hun delinquentie,² maar zal tevens meer klaarheid geschapen worden over de persoonlijke en contextuele achtergrond van deze vrouwen. Met het oog op een selectie van respondenten werd bij de databank SIDIS-Griffie³ een actueel overzicht opgevraagd van de vrouwelijke populatie in de Belgische gevangnissen.⁴

Op basis van deze gegevens kan een goed beeld geschetst worden van het kwantitatieve profiel van de vrouwen die heden in de gevangenis verblijven. Vooreerst wordt de evolutie van deze bijzondere populatie in kaart gebracht.

EVOLUTIE

Capaciteit

In 2001 verbleven er in slechts 7 van de 34 Belgische gevangnissen naast mannen ook vrouwen, namelijk in Antwerpen, Gent, Brugge, Berkendael, Namen, Lantin en Bergen.

* Wetenschappelijk medewerkster Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.

1 "Small numbers, big problems? Een kwalitatieve studie naar het jeugdbeschermingstraject van vrouwelijke persistente delinquenten" (FWO), promotor Prof. Dr. J. Christiaens, copromotor Prof. Dr. C. Eliaerts.

2 Eén van de primaire doelen is na te gaan of de vrouwen in hun kindertijd in contact kwamen met de jeugdrechter. In een volgende fase worden de dossiers op de jeugdrechtbank geconsulteerd.

3 Verder in de tekst afgekort tot Griffie.

4 Op de Dienst Griffie van het Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen te Brussel bevindt zich een centrale databank waar de elektronische dossiers van alle gedetineerden worden gecentraliseerd. Oorspronkelijk vond deze centralisatie plaats in het informaticaprogramma SIDIS, waar algemene informatie met betrekking tot de gedetineerden werd bijgehouden. In 2000 werd de databank Griffie ontwikkeld met als doelstelling de registratie en het beheer van opsluitingsgegevens volledig te automatiseren. Sinds 2002 is het nieuwe programma Griffie in alle gevangnissen geïmplementeerd. Deze databank bevat veel meer variabelen dan de voorloper SIDIS, en laat toe het volledige detentietraject te reconstrueren. Elke gedetineerde heeft een elektronisch dossier waar naast een aantal algemene gegevens zoals de data van aanhouding en opsluiting ook gegevens worden genoteerd betreffende opsluitingstitels, voorhechtenissen, strafonderbrekingen en eventuele incidenten. Het elektronisch dossier wordt opgemaakt en bewaard in de gevangenis maar wordt ook onmiddellijk doorgestuurd naar de centrale databank te Brussel (Directoraat-Generaal Strafinrichtingen, 2000; Tubex & Strypstein, 2004).

Vergelijken we het aantal plaatsen voor vrouwen (N=322) met het aantal plaatsen voor mannen (N=7451) in 2001 (Van den Berge, 2002), dan blijkt dat het aandeel van de gevangenis capaciteit voor vrouwen 4,3% bedraagt.

In 2005 verandert er heel wat in het penitentiaire landschap. In Hasselt wordt een nieuwe gevangenis gebouwd die de functie van de oude gevangenis van Hasselt en de gevangenis van Tongeren overneemt. België telt sinds dan nog 335 gevangenis, waarvan 9 ook vrouwelijke gedetineerden herbergen: Antwerpen, Gent, Brugge, Hasselt, Berkendael, Sint-Gillis, Namen, Lantin en Bergen. Het aantal plaatsen voor vrouwen steeg van 322 in 2001 (Van den Berge, 2002) naar 409 in 2006. Deze capaciteitsverhoging was vooral in de Vlaamse (+50) en Brusselse gevangenis (+26) merkbaar. In vergelijking met de capaciteit voor mannen (N=8150) in 2006, bedraagt de capaciteit voor vrouwen (N=409) net 5%. Dit is een stijging van 0,7% ten opzichte van 2001 (FOD Justitie, 2007).

TABEL 1: CAPACITEIT VROUWEN 2001 EN 2006

	Gevangenis	Capaciteit vrouwen 2001 ⁶	Aandeel capaciteit 2001	Capaciteit vrouwen 2006	Aandeel capaciteit 2006 ⁷
Vlaanderen	Antwerpen	26	161 (50%)	48	211 (51,6%)
	Gent	39		39	
	Brugge	96		94	
	Hasselt	-		30	
Brussel	Berkendael	64	64 (19,9%)	64	90 (22%)
	Sint-Gillis	-		26	
Wallonië	Namen	20	97 (30,1%)	20	108 (26,4%)
	Lantin	50		61	
	Bergen	27		27	
		322 (100%)			409 (100%)

Bevolking

Bekijken we het effectieve bevolkingsaantal, dan blijkt dat het aantal vrouwelijke gedetineerden van 1996 tot 2006 schommelde tussen 359 en 422. Een belangrijke opmerking is dat het telkens gaat om de telling van het aantal gedetineerden op 30 december van desbetreffend jaar. Eindejaarscijfers zijn echter vaak een onderschatting van het werkelijke aantal gedetineerden omdat er in deze periode veel penitentiaire verloven worden toegekend.⁸ Op de website van de FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie wordt de evolutie van de vrouwelijke gevangenisbevolking tussen 1997 en 2008 geschetst aan de hand van peilingen op 1 maart van desbetreffend jaar.⁹ Volgens deze bron schommelde het aantal vrouwelijke gedetineerden van 1997 tot 2008 tussen

5 De federale instelling "De Grubbe" in Everberg (minderjarigen) wordt in sommige overzichten ook opgenomen, maar wordt hier buiten beschouwing gelaten.

6 De cijfers voor 2001 geven de stand van zaken weer op 31/10/2001 (Van den Berge, 2002).

7 Cijfers voor 30/12/2006, overgenomen uit FOD Justitie (2007). De som is 409, hoewel in het jaarverslag 383 vermeld staat.

8 Minder vertekende parameters zijn de gemiddelde dagpopulatie, de peiling op een willekeurige dag en het aantal opsluitingen. Deze parameters zijn echter niet opgesplitst naar sekse. Een ander probleem is dat verschillende bronnen soms verschillende eindejaarscijfers vermelden. We opteren om ons te baseren op de meest recente cijfers, namelijk deze van de FOD Justitie (2007).

9 http://www.statbel.fgov.be/figures/d352_nl.asp#1

378 en 451. Uit een meer gedetailleerde analyse blijkt dat er soms wel erg grote verschillen bestaan tussen beide bronnen. Opvallend is dat de eindejaarscijfers soms ook (veel) hoger zijn dan de peilingen op 1 maart. In de peilingen van 1 maart zijn de gedetineerden van de inrichtingen tot bescherming van de maatschappij van Bergen (Mons EDS) en Doornik (Tournai EDS) niet inbegrepen. Vermits in Bergen ook vrouwen opgesloten zijn, kan dit deels een verklaring bieden voor de vertekeningen. Hoe dan ook, de "werkelijke" aantallen situeren zich wellicht ergens in het midden.

TABEL 2: AANTAL EN AANDEEL VROUWEN IN DE TOTALE GEVANGENISBEVOLKING

	Eindejaarscijfers (30/12)		Peiling 01/03	
	N	%	N	%
1996	381	4,6		
1997	364	4,3	378	4,6
1998	368	4,5	315	3,9
1999	359	4,2	342	4,3
2000	411	4,6	258	4,1
2001	363	4,1	345	4,0
2002	394	4,4	257	4,1
2003	362	4,0	395	4,2
2004	406	4,4	388	4,2
2005	401	4,3	391	4,2
2006	422	4,4	403	4,2
2007			447	4,5
2008			451	4,6

Omdat voor beide datareeksen telkens op dezelfde datum gepeild werd, zijn ze toch bruikbaar om trends in kaart te brengen. Op basis van beide cijferreeksen afzonderlijk kan besloten worden dat het aantal vrouwelijke gedetineerden - na enkele pieken en dalen - het afgelopen decennium globaal gezien stijgt. De laatste jaren in het bijzonder kan opnieuw een duidelijke stijging van de vrouwelijke gevangenispopulatie opgetekend worden: van 362 in 2003 naar 422 in 2006 volgens de eindejaarspeilingen (+16,6%) ofwel van 388 in 2004 naar 451 in 2008 volgens de peilingen van 1 maart (+16,2%). De uitbreiding van het aantal plaatsen ten spijt blijkt dat de capaciteit overschreden werd in 2006, 2007 en 2008.¹⁰ Ook in de vrouwenafdelingen heerst dus een zekere (zij het minder erge) vorm van overbevolking.

Ondanks de relatief sterke stijging van het aantal vrouwen in de gevangenis, blijkt dat hun aandeel tussen 1996 en 2008 relatief stabiel blijft. Volgens de eindejaarscijfers van 1996 tot en met 2006 schommelde het aandeel vrouwelijke gedetineerden in die periode tussen 4% en 4,6% (FOD Justitie, 2007). De peilingen van 1 maart (1997-2008) geven soortgelijke schommelingen aan (tussen 3,9% en 4,6%).¹¹ Op basis van de eindejaarscijfers zou kunnen gesteld worden dat het aandeel vrouwen in de gevangenis stagneert.

¹⁰ 2006: 422 vrouwen voor 409 plaatsen volgens de eindejaarscijfers; 2007 en 2008: respectievelijk 447 en 551 vrouwen voor 409 plaatsen volgens de peilingen op 1 maart.

¹¹ http://www.statbel.fgov.be/figures/d352_nl.asp#1

Ook elders in Europa schommelt het aandeel vrouwen tussen 3 en 8% (Kestermann, 2005). Recente cijfers van de Raad van Europa geven een gemiddelde van 5,1% en een mediaan van 4,6% (Aebi & Delgrande, 2007). Wereldwijd vinden we een percentage van 2 à 9%, uitgezonderd bepaalde Aziatische en Midden- en Zuid-Amerikaanse landen. In Afrikaanse landen liggen de percentages doorgaans (veel) lager dan het gemiddelde, terwijl Oceanië zich op Europees niveau situeert. In absolute aantallen zitten de meeste vrouwen in de gevangenis in respectievelijk de Verenigde Staten, China, Rusland en Thailand.

Echter, de peilingen op 1 maart van de laatste jaren schetsen toch een ander beeld: het relatieve aandeel vrouwen in de gevangenis is langzaam maar zeker aan het toenemen (van 4% in 2000 naar 4,6% in 2008).¹² Dat de stijging van de vrouwelijke bevolking met een aantal tientallen slechts een kleine procentuele stijging veroorzaakt, is uiteraard te wijten aan het feit dat ook bij de mannelijke bevolking een (sterke) stijging waar te nemen is het laatste decennium.¹³

ACTUEEL OVERZICHT

In maart 2008 werd een recent overzicht opgevraagd van alle vrouwelijke gedetineerden. Deze gegevens, met als peildatum 11 maart 2008, werden ons overgemaakt onder de vorm van een aantal Access-tabellen.¹⁴ De analyse van deze ruwe gegevens resulteert in een goede profielschets van de vrouwelijke gevangenisbevolking.

Omdat geen "hapklare" uitdraaien ter beschikking gesteld kunnen worden, is dit echter een tijdrovende bezigheid. Bijkomend vertragend element is de schaarste aan vergelijkend materiaal voor wat betreft de mannelijke gedetineerden. In de bespreking van het profiel van de vrouwelijke gedetineerden wordt getracht hun profiel te toetsen aan het profiel van de mannelijke gedetineerden. Deze oefening blijkt echter niet evident. De beschikbare cijfers zijn vaak verouderd, gefragmenteerd en/of geven doorgaans het profiel van de beide seksen samen weer. Vaak wordt ook op een andere manier geteld, of worden andere indelingen in categorieën gehanteerd, zodat een accurate vergelijking bijna onmogelijk is. In wat volgt wordt daarom gebruik gemaakt van een selectie van de meest bruikbare en recente bronnen. Doorgaans tellen deze cijfergegevens mannen en vrouwen samen. We gaan er van uit dat, vermits de vrouwen slechts een klein aandeel hebben in de volledige populatie (zie supra), hun invloed op het totaalbeeld wellicht miniem zal blijven.

Aantal en regime

Uit het uittreksel blijkt dat er op 11 maart 2008 in totaal 475 vrouwen in de Belgische gevangenissen verblijven. In dit overzicht werden enkel de vrouwen die effectief opgesloten zijn, opgenomen. Vrouwen die onder elektronisch toezicht staan, vallen buiten ons gezichtsveld.¹⁵

Al deze 475 vrouwen vallen onder het gewone regime. Het aantal vrouwen overstijgt het aantal voorziene plaatsen (N=409) sterk. Met andere woorden, op 11 maart 2008 is er een tekort aan capaciteit van ruim 16%.

¹² Net zoals in België, stijgt de vrouwelijke populatie ook in andere westerse landen (Frost et al., 2006; Sabol et al., 2007; Sheehan et al., 2007). Desondanks blijft hun aandeel relatief laag ten opzichte van de mannelijke gedetineerden (Slotboom & Bijleveld, 2007; Sheehan et al., 2007). Onderzoek over de redenen voor deze stijging wijst niet in de richting van een verharding van vrouwencriminaliteit maar wel in de richting van o.a. de hardere reactie op minder ernstige criminaliteit, economische marginalisatie ("feminisation of poverty"), verhoogde formele sociale controle, en de grote rol van drugs ("War on Drugs"), ook in de schending van probatievoorwaarden (Sheehan et al., 2007; Girshick, 1999; Gelsthorpe, 2007; Henderson, 1998).

¹³ Eindejaarscijfers: van 7845 in 1996 naar 9236 in 2006, dit is bijna 18% (FOD Justitie, 2007). Peilingen op 1 maart: van 7778 in 1997 naar 9353 in 2008, dit is ruim 20% (http://www.statbel.fgov.be/figures/d352_nl.asp#1)

¹⁴ Met dank aan Willy Van den Bergh en Samuel Deltenre.

¹⁵ Op 1 maart 2008 zijn dit slechts 39 vrouwen: http://www.statbel.fgov.be/figures/d352_nl.asp#1

Geografische spreiding

Hoewel er in 9 gevangenissen plaats is voor vrouwelijke gedetineerden, zijn er op 11 maart 2008 slechts in 8 gevangenissen vrouwen opgesloten.¹⁶ Ondanks de overbevolking wordt de volledige capaciteit niet benut.

Het merendeel (43,8%) van de vrouwen is in Vlaanderen gedetineerd (N=208). De grootste groep vrouwen bevindt zich in Brugge (N=94). In de gevangenissen van de Franstalige Gemeenschap verblijven op 11 maart 2008 in totaal 160 vrouwen, waarvan het merendeel opgesloten is in Bergen (N=72) en in Lantin (N=69). In Brussel zijn er op dat moment 107 vrouwelijke gedetineerden in de gevangenis van Berkendael aanwezig. Terugblikkend op de capaciteitsgegevens kan gesteld worden dat de overbevolking louter een Brussels probleem is (107 vrouwen voor 90 plaatsen).

Leeftijd

De registratie van de geboortedatum van elke gedetineerde in de databank Griffie laat toe om de leeftijd van de vrouwelijke gedetineerden te berekenen op 11 maart 2008. Hieruit blijkt dat de gemiddelde leeftijd van de vrouwelijke gedetineerden 36,7 jaar is. De mediaan, een variabele die minder vertekend wordt door uitersten, is 35 jaar. Het is dan ook weinig verrassend dat de grootste categorie gevormd wordt door de vrouwen tussen 31 en 35 jaar (17,3%). Ook vrouwen tussen 21 en 25 jaar (13,5%), tussen 26 en 30 jaar (14,7%) en tussen 36 en 40 jaar (15%) zijn goed vertegenwoordigd. Samengevat kunnen we stellen dat drie vijfde van de populatie tussen 21 en 40 jaar oud is. Ruim 1 op 5 (21%) vrouwen is tussen 41 en 50 jaar oud, en 1 op 10 is tussen 51 en 60 jaar oud (9,9%). Vrouwelijke gedetineerden ouder dan 60 zijn eerder zeldzaam (3,1%, N=15), evenals vrouwen jonger dan 21 (4,2%, N=20).

Bekijken we de leeftijden in detail, dan blijkt dat de oudste gedetineerde vrouw 70 jaar is. Opmerkelijk is dat de jongste gedetineerde slechts 15 jaar oud is! In totaal verblijven er op 11 maart 2008, 5 minderjarige meisjes in de gevangenis: 3 meisjes van 15 en 2 meisjes van 17. Uit nader onderzoek blijkt dat het om 4 Joegoslavische en 1 Italiaanse gedetineerde gaat. Dit doet het vermoeden rijzen dat het om Roma-meisjes gaat. De problematiek van Roma-meisjes is tevens bekend in het jeugdrecht. Omdat zij doorgaans niet over geldige identiteitspapieren beschikken, wordt vaak gelogen over de geboortedatum. Men doet zich jonger voor, in de hoop voor de jeugdrechter te verschijnen in plaats van voor de strafrechter. De leeftijd wordt dan vaak geschat door middel van een botschan (Nuytiens et al., 2005). Voor wat betreft de 17-jarige meisjes is het natuurlijk ook mogelijk dat het jongeren betreft die door de jeugdrechter werden uit handen gegeven. De vergelijking met de volledige gevangenispopulatie (1 september 2006) leert ons dat mannelijke gedetineerden gemiddeld jonger zijn. De gemiddelde leeftijd van mannelijke en vrouwelijke gedetineerden samen is immers 34,8 jaar, en de mediaan is 33 (Aebi & Delgrande, 2007). Vergelijken we de leeftijdsstructuur van de vrouwen op 11 maart 2008 met de leeftijdsstructuur van de volledige eindejaarspopulatie in 2000 (Directoraat-Generaal Strafinrichtingen, 2000), dan kunnen we - de hierboven besproken reserves in acht genomen - ook uit deze cijfers besluiten dat de mannelijke populatie doorgaans jonger is dan de vrouwelijke populatie. Terwijl 47,6% van de eindejaarspopulatie in 2000 niet ouder dan 30 is, is dit bij de vrouwelijke populatie in 2008 slechts 33,5%. De

¹⁶ In Sint-Gillis verblijven op dat moment geen vrouwen.

piek ligt bij vrouwen (2008) bij de categorie 31 tot 35 jaar. Bij mannen en vrouwen samen (2000) is dat bij de categorie 26 tot 30 jaar.

*Nationaliteit*¹⁷

Wanneer de nationaliteit van de populatie vrouwelijke gedetineerden in kaart gebracht wordt, blijkt dat 39,6% niet de Belgische nationaliteit heeft. Het valt evenwel meteen op dat naast de Belgen (61,3%) vooral de andere West-Europeanen¹⁸ (17,3%) een groot aandeel hebben. Ook de Oost-Europeanen¹⁹ zijn goed vertegenwoordigd (9,5%). De Afrikanen (4,4%) en Noord-Afrikanen (1,9%) vertegenwoordigen samen 6,3%. Er verblijven beduidend minder Aziatische²⁰ (3,4%) en Midden/Zuid-Amerikaanse (1,9%) vrouwen in de Belgische gevangenis. Er bevindt zich slechts 1 Noord-Amerikaanse vrouw in de gevangenis (0,2%).²¹

Wanneer we inzoomen op de nationaliteit van de niet-Belgen (N=183), blijkt dat de grootste groep gevormd wordt door de Fransen (15,8%), gevolgd door de Roemenen (8,2%), de Nederlanders (8,2%) en de Italianen (7,1%). Bulgaarse, Marokkaanse, Congolese en Joegoslavische vrouwen zijn allen goed voor 4,4%. Verder bevinden zich nog 6 Britse vrouwen in de gevangenis (3,3%), evenals 5 Poolse, 5 Spaanse en 5 Nigeriaanse vrouwen (telkens 2,7%). Zowel Braziliaanse, Turkse, Duitse als Litouwse vrouwen hebben elk een aandeel van 2,2%. De restgroep, die bestaat uit 30 verschillende nationaliteiten, is nog goed voor 22,9%.²²

Voor een vergelijking met de volledige gevangenispopulatie doen we beroep op cijfers uit 2003. Op 14 november 2003 bestond de populatie gedetineerden (mannen en vrouwen) voor 42,3% uit niet-Belgen (Snacken et al., 2004). Op 1 september 2007 zou dit nog 41,6% zijn (Aebi & Delgrande, 2007). Dit is slechts een aantal procenten hoger dan wanneer we in 2008 alleen de vrouwen bekijken. Indien we ervan uitgaan dat de verhouding vreemde nationaliteiten stabiel gebleven is tussen 2006 en 2008, kunnen we ervan uitgaan dat er zich binnen de populatie mannelijke gedetineerden meer vreemdelingen bevinden dan bij de vrouwen. Echter, dit weten we niet zeker.

Bij de vergelijking van de verdeling van de nationaliteiten is in 2003 vooral het grote aandeel Afrikanen (40%, waarvan 34% Noord-Afrikanen) opvallend. Bij de vrouwen vertegenwoordigen Afrikanen 16,4% van de niet-Belgische nationaliteiten. Slechts 4,9% van alle buitenlandse vrouwen heeft een Noord-Afrikaanse nationaliteit. Specifiek voor wat betreft de Marokkaanse gedetineerden blijkt een groot verschil te bestaan tussen beide seksen. Op 1 maart 2000 bestond maar liefst 32% van de gedetineerde vreemdelingen uit Marokkanen (Beyens & Tubex, 2002). Op 14 maart 2003 was dit nog 26% (Snacken et al., 2004). Of deze daling een werkelijke daling van het aandeel Marokkanen in de gevangenis weerspiegelt, is niet duidelijk. Zo kan de daling (deels) te wijten zijn aan de grotere instroom van tot Belg genaturaliseerde Marokkaanse jongeren, of jongeren die uit Marokkaanse families afstammen maar Belg zijn van geboorte. Het is ook mogelijk dat andere niet-Belgische nationaliteiten een groter aandeel innemen, zodat het aandeel Marokkaanse gedetineerden daalt.²³ Hoe dan ook,

¹⁷ Merk op dat de nationaliteit niet noodzakelijk overeenkomt met de origine. Over de origine van de gedetineerden zijn geen gegevens beschikbaar.

¹⁸ Hierin zitten ook de inwoners van de Scandinavische landen en de Baltische Staten vervat.

¹⁹ Hierin vervat zit tevens Turkije.

²⁰ Hierin vervat zitten tevens Rusland, Azerbaidjan, Armenië, Mongolië en Israël.

²¹ 1 persoon is vaderlandsloos en werd niet opgenomen in de berekeningen.

²² 1 persoon is vaderlandsloos en werd niet opgenomen in de berekeningen.

²³ Zie de grote stijging van het aantal Oost-Europeanen de laatste jaren (Snacken et al., 2004).

deze grote aantallen staan in schril contrast met het aandeel Marokkanen in de buitenlandse vrouwelijke populatie op 11 maart 2008 (4,4%).

Wettelijke toestand

De analyse van de wettelijke toestand²⁴ toont aan dat slechts 51,8% van de gedetineerde vrouwen definitief veroordeeld of geïnterneerd is. De populatie telt 64 geïnterneerden (13,5%) en 182 veroordeelden (38,3%). De andere vrouwen zijn beklaagden (40%) of zijn veroordeeld of geïnterneerd, maar het vonnis of arrest is nog niet definitief (6,5%). Een kleine minderheid is in staat van beschuldiging gesteld (1,3%). Tenslotte verblijven er ook 2 "vreemdelingen ter beschikking van de openbare veiligheid"²⁵ in de gevangenis.

Wanneer we de wettelijke toestand van de vrouwelijke populatie op 11 maart 2008 vergelijken met de wettelijke toestand van de volledige gevangenispopulatie op 1 maart 2007 (FOD Justitie, 2007), dan kan - de eerder beschreven methodologische opmerkingen in acht genomen - voorzichtig besloten worden dat vrouwen over het algemeen vaker geïnterneerd zijn (13,5% van de vrouwen in 2008 tegenover 9,7%²⁶ van de totale populatie in 2007), en vaker als voorlopig gehechte in de gevangenis verblijven (40% tegenover 34,7%). Het aandeel veroordeelden is dan weer kleiner.²⁷ De eindejaarscijfers van het Directoraat-Generaal Strafinrichtingen (2000) zijn meer gedetailleerd opgesplitst. Deze cijfers tonen aan dat in totaal 5403 van de 8890 gedetineerden (mannen en vrouwen) definitief veroordeeld of geïnterneerd waren (60,1%) op 30 december 2000. Dit cijfer ligt een stuk hoger dan het cijfer van 2008 voor de vrouwen.

Wanneer de 246 veroordeelde vrouwen in detail bekeken worden, blijkt dat de grootste groep bestaat uit vrouwen die een straf tussen 3 en 5 jaar uitzitten (31,7%). Ook de geïnterneerden (26%) hebben een groot aandeel. Vrouwen die veroordeeld werden tot een criminele straf (in totaal 19,5%: ofwel tijdelijk (17,1%, N=42) ofwel levenslang (2,4%, N=6)) zijn tevens goed vertegenwoordigd. De restgroep bestaat uit vrouwen met straf tot en met 3 jaar (8,5%) enerzijds, en vrouwen met een (correctionele) straf langer dan 5 jaar (14,3%) anderzijds.

Uit een vergelijking met de eindejaarscijfers van 2000 (Directoraat-Generaal Strafinrichtingen, 2000) blijkt dat grote verschillen bestaan met de vrouwelijke gedetineerden anno 2008. Vooreerst valt ook hier op dat het aandeel geïnterneerden een pak lager ligt bij de volledige populatie (6,2% tegenover 26%). Hieruit kunnen we met de nodige reserves besluiten dat vrouwen relatief vaker geïnterneerd worden dan mannen. Of dit

²⁴ In de databank Griffie werd een hiërarchie van actieve titels (titels in uitvoering) ingevoerd. Prioriteit wordt gegeven aan de voorlopige hechtenis. Op de tweede plaats staan de interneringen. De laagste prioriteit wordt gegeven aan veroordelingen. Gedetineerden geregistreerd als beklaagden kunnen dus ondertussen tevens een veroordeling uitzitten. Omgekeerd kunnen gedetineerden die geregistreerd staan als veroordeeld, niet op hetzelfde moment voorlopig gehecht zijn.

²⁵ Dit zijn vreemdelingen die na het uitzitten van hun straf nog maximum 30 dagen in de gevangenis verblijven, in afwachting van een beslissing van de Dienst Vreemdelingenzaken.

²⁶ In de cijfers van FOD Justitie (2007) zijn de gegevens van de inrichtingen tot bescherming van de maatschappij van Bergen (Mons EDS) en Doornik (Tournai EDS) niet opgenomen. Vermits in Mons EDS enkel geïnterneerde vrouwen verblijven, treedt hier wellicht een vertekening op.

²⁷ De restcategorie bedraagt nog 8,2% voor de vrouwen (2008), en 1,6% voor de volledige bevolking in 2007. Het is echter niet helemaal duidelijk in welke mate de respectievelijke restcategorieën goed overeenkomen. Zo zijn bijvoorbeeld in de restcategorie van de cijfers van 2007 ook baby's die bij hun moeder in de gevangenis verblijven begrepen. Dit is niet zo voor de cijfers van 11 maart 2008.

gerelateerd is aan de feiten kunnen we niet opmaken uit de beschikbare gegevens. Tevens opvallend is dat de groep kortgestraften (straf tot 3 jaar) veel groter is (21% tegenover 8,5%). Het feit dat er beduidend minder kortgestrafte vrouwen in de gevangenis verblijven, kan verschillende verklaringen hebben. Het is mogelijk dat lichte feiten gepleegd door vrouwen veel minder vaak doorsijpelen naar de rechtbank. De selectie kan zich ook afspelen op niveau van de rechtbank. Vrouwen krijgen voor lichtere feiten misschien minder vaak een korte gevangenisstraf, of deze wordt minder vaak uitgevoerd wegens hun gezinssituatie (de zorg voor kinderen). Echter, het is ook mogelijk dat in 2000 gewoon vaker korte gevangenisstraffen werden uitgevoerd dan in 2008, en dat er eerder sprake is van een verschil in tijdsgeest dan een sekseverschil. Voor wat betreft de langgestraften valt op dat de correctioneel veroordeelden tot een straf van meer dan 5 jaar een veel groter aandeel hebben in de volledige populatie (37% tegenover 14,3%). Echter, de gedetineerden die een criminele straf uitzitten, zijn dan weer veel minder talrijk (10,3% tegenover 19,5%). Samengenomen is de groep langgestrafte mannen groter. Opvallend is evenwel dat langgestrafte vrouwen veel vaker door het Hof van Assisen werden veroordeeld. Dit zegt wel iets over de ernstgraad van de door hen gepleegde delicten. Eén mogelijke verklaring is dat de langgestrafte mannen eerder recidivisten zijn, en dat het bij vrouwen vaker een eenmalig, maar ernstig feit betreft. Wat tenslotte wél overeenkomt tussen beide datareeksen, is dat de correctioneel veroordeelden tot een straf tussen 3 en 5 jaar de grootste groep uitmaken (respectievelijk 25,5% en 31,7%).

Ook in Aebi & Delgrande (2007) vinden we gedetailleerde cijfers terug over de volledige populatie veroordeelden, evenwel met uitsluiting van de geïnterneerden. De vergelijking van de strafmaat genoteerd in beide bronnen toont aan dat er in de volledige populatie zowel meer (levens)langgestraften (56,2% tegenover 45,6%) als kortgestraften (tot 3 jaar)²⁸ te vinden zijn (18,7% tegenover 11,5%). De groep met een straf tussen 3 en 5 jaar²⁹ is dan weer een stuk groter bij de vrouwen (42,9% tegenover 25,1%).

Feiten

Voor wat betreft de feiten waarvoor de vrouwelijke gedetineerden momenteel opgesloten zijn, worden enkel de veroordeelde vrouwen (N=246) onder de loep genomen. Meer specifiek wordt nagegaan voor welke feiten deze vrouwen momenteel in de gevangenis opgesloten werden.³⁰ In totaal zitten de 246 veroordeelde vrouwen voor 979 feiten³¹ in de gevangenis.

Uit de analyse blijkt meteen dat de eigendomsdelicten prominent aanwezig zijn (47,7%). Deze categorie bestaat vooral uit zware diefstallen³² enerzijds (43,5%) en gewo-

28 In Aebi & Delgrande (2007) wordt deze categorie omschreven als volgt: 1 tot <3 jaar. In de databank Griffie wordt deze categorie omschreven als >1 tot 3 jaar. Dit kan voor een lichte vertekening zorgen.

29 In Aebi & Delgrande (2007) wordt deze categorie omschreven als volgt: 1 tot <5 jaar. In de databank Griffie wordt deze categorie omschreven als >1 tot 5 jaar. Dit kan voor een lichte vertekening zorgen.

30 Het gaat met andere woorden over de "actieve titels" uit de databank Griffie.

31 Merk op dat geen onderscheid gemaakt wordt tussen pogingen en voltooide delicten. In de databank Griffie worden pogingen wel genoteerd, maar indien de dader meerdere misdrijven pleegde, is het niet mogelijk om uit te maken bij welk misdrijf de poging hoort. Om verkeerde berekeningen te vermijden, zullen de pogingen aangerekend worden als voltooide misdrijven.

32 Diefstal met braak, inklimming of valse sleutels; diefstal met geweld of bedreiging en/of andere verzwarende omstandigheden zoals het gebruik van een wapen.

ne diefstallen anderzijds (27,2%). Ook oplichting (8,8%) en brandstichting (6,6%) komen nog relatief vaak voor.

Naast de eigendomsdelicten zijn ook de druggerelateerde misdrijven³³ (15,5%) en de misdrijven tegen personen (14,5%) goed vertegenwoordigd. Splitsen we de misdrijven tegen personen verder uit, dan blijkt dat de levensdelicten³⁴ (N=65) in totaal 45,8% van de misdrijven tegen personen beslaan. Andere veel voorkomende misdrijven tegen personen zijn slagen en verwondingen (29,6%), waarvan de helft met verzwarende omstandigheden. Wederrechtelijke vrijheidsberoving beslaat 7,7% van de misdrijven tegen personen. Opvallend is dat 6,3% van de misdrijven tegen personen stalking (belaging) betreft.

Zedenmisdrijven komen relatief weinig voor, 6,8% (N=66). Binnen deze categorie vinden we vooral aanranding van de eerbaarheid en verkrachting (N=39)³⁵ en prostitutiegerelateerde delicten (N=16) terug.

Andere weinig voorkomende categorieën zijn: misdrijven tegen de openbare trouw (5,1%)³⁶, misdrijven tegen de openbare veiligheid (3,2%)³⁷, verkeersmisdrijven (2%) en misdrijven tegen de openbare orde (1,7%)³⁸. Verder is er nog een restcategorie (3,5%).

Een vergelijking maken met de volledige gevangenispopulatie blijkt niet zo evident. De meest geschikte en recente cijfers zijn gepubliceerd in een rapport van de Raad van Europa (Aebi & Delgrande, 2007). Het gaat om een peiling op 1 september 2006 voor alle veroordeelde gedetineerden. De indeling in misdrijfcategorieën is echter grotendeels verschillend, zodat het aftoetsen van onze gegevens uit 2008 niet evident blijkt.³⁹ Uit de vergelijking van beide bronnen blijkt globaal dat voor beide metingen geldt dat de diefstallen en de drugs misdrijven het best vertegenwoordigd zijn. Bekijken we de cijfers meer in detail, dan blijkt dat de levensdelicten iets beter vertegenwoordigd zijn bij de vrouwelijke bevolking anno 2008 dan bij de volledige bevolking anno 2006 (6,6% tegenover 5%). Ook de drugs misdrijven nemen een iets groter aandeel in (14,3% tegenover 15,5%). Zoals verwacht ligt het aandeel van slagen en verwondingen en van verkrachting dan weer een stuk hoger bij de volledige bevolking (respectievelijk 11,1% tegenover 4,3%, en 5,4% tegenover 1,6%). Opvallend is dat vrouwen beter vertegenwoordigd zijn in de categorie zware diefstal (21,2% tegenover 16,3%). Voor de andere types diefstal stellen we net het omgekeerde vast (13,3% tegenover 17,6%). Ook hier weer stelt zich de vraag of vrouwen misschien voor lichtere feiten minder snel naar de gevangenis worden gestuurd en/of mannelijke gedetineerden vaker recidivisten zijn dan vrouwen, wat de rechterlijke besluitvorming mee kan sturen. Uiteraard kan dit ook te maken hebben met de onderlinge verdeling van de andere misdrijf categorieën.

33 Helaas kunnen we niet systematisch een onderscheid maken tussen het loutere drugsbezit / gebruik enerzijds en handel / vervoer anderzijds.

34 Moord (N=27), doodslag (N=25), kindermoord (N=7), oudermoord (N=3) en doodslag om diefstal te vergemakkelijken (N=3).

35 Vaak betreft het minderjarigen.

36 Voornamelijk valsheid in geschriften.

37 Voornamelijk bendevoering en bedreigingen.

38 Voornamelijk weerspanning en smaad.

39 Zo is het bijvoorbeeld niet duidelijk welke misdrijven onder "andere" gerekend worden, en of bij de categorie "doodslag en poging tot doodslag" (in het rapport "homicide, including attempts"), ook moorden en moordpogingen vervat zijn. We gaan ervan uit dat dit zo is en tellen dus ook de moorden en moordpogingen uit onze eigen gegevens bij de categorie "doodslag en poging tot doodslag". Ook de vertaling van de categorieën is niet altijd eenduidig. Zo kan de categorie "assault and battery" vertaald worden als "slagen en verwondingen", maar evengoed kunnen hier aanrandingen in vervat zijn.

BESLUIT

In deze bijdrage werd gepoogd een eerste profielschets van vrouwelijke gedetineerden weer te geven. Over het profiel van vrouwelijke gedetineerden is immers bitter weinig informatie beschikbaar. Nochtans wint deze relatief kleine populatie de laatste jaren duidelijk aan penitentiair terrein. Ondanks de moeilijkheid om accuraat en recent vergelijkingsmateriaal te vinden met betrekking tot de mannelijke gevangenispopulatie, kunnen we met enige voorzichtigheid besluiten dat de doorsnee vrouwelijke gedetineerde doorgaans ouder is, en vaker de Belgische nationaliteit heeft. Ook het delictprofiel is verschillend, hoewel de twee meest voorkomende delictcategorieën dezelfde zijn bij beide seksen, namelijk diefstal en de drugsmisdrijven. Toch blijkt dat zich onder de vrouwelijke gedetineerden relatief gezien meer geïnterneerden en minder kortgestraften bevinden. Ondanks het feit dat er beduidend meer langgestraften zijn bij de mannelijke populatie, blijkt dat vrouwen relatief gezien veel vaker een criminele straf uitzitten.

Over hoe al deze verschillen te verklaren zijn, kunnen we voorlopig enkel een aantal hypothesen formuleren. De diepte-interviews met vrouwelijke gedetineerden zullen wellicht meer klaarheid scheppen over het verhaal achter deze cijfers...

BIBLIOGRAFIE

- Aebi, M.F. & Delgrande, N. (2007). Council of Europe Annual Penal Statistics. SPACE I. Lausanne: Université De Lausanne, Institut de Criminologie et de Droit Pénal.
- Beyens, K. & Tubex, H. (2002). Gedetineerden geteld. In Snacken, S. (ed.). Strafrechtelijk beleid in beweging (pp. 139-177). Brussel: VUBPress.
- Directoraat-Generaal Straffinrichtingen (2000). Jaarverslag 2000. Brussel: Ministerie van Justitie.
- Directoraat-Generaal Straffinrichtingen (1999). Jaarverslag 1999. Brussel: Ministerie van Justitie.
- FOD Justitie (2007). Justitie in cijfers 2007. Brussel: FOD Justitie.
- Frost, N.A., Greene, J. & Pranis, K. (2006). Hard Hit: The Growth in the Imprisonment of Women, 1977-2004. New York: WPA, Institute on Women & Criminal Justice.
- Gelsthorpe, L. (2007). Sentencing and gender. In Sheehan, R., McIvor, G. & Trotter, C. (eds.). What Works with Women Offenders (pp. 40-60). Cullompton: Willan Publishing.
- Girshick, L.B. (1999). No safe haven. Stories of women in prison. Boston: Northeastern University Press.
- Henderson, D.J. (1998). Drug Abuse and Incarcerated Women. A Research Review. Journal of Substance Abuse Treatment, 15, 6, 579-587.
- Kestermann, C. (2005). Training curriculum for women's prisons - health aspects. In Dünkel, F., Kestermann, C. & Zolondek, J. (eds.). Reader International Study on Women's Imprisonment. Current situation, demand analysis and "best practice" (pp. 19-40). Greifswald: University of Greifswald.
- Nuytiens, A., Christiaens, J. & Eliaerts, C. (2005). Ernstige jeugddelinquenten gestraft? Praktijk van de uithandengeving. Gent: Academia Press.
- Sabol, W.J., Couture, H. & Harrison, P.M. (2007). Prisoners in 2006. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs: Bureau of Justice Statistics Bulletin.
- Sheehan, R., McIvor, G. & Trotter, C. (eds.) (2007). What Works with Women Offenders. Cullompton: Willan Publishing.

- Slotboom, A.-M. & Bijleveld, C. (2007). Wat er in je hoofd en je hart zit weet niemand. Gedetineerde vrouwen in Nederland. *Justitiële Verkenningen*, 33, 4, 72-88.
- Snacken, S. & Tubex, H. (2002). De penitentiaire wereld onderzocht. In Beyens, K., Goethals, J., Ponsaers, P. & Vervaeke, G. (eds.). *Criminologie in actie. Handboek criminologisch onderzoek* (pp. 379-409). Brussel: Politeia.
- Snacken, S., Keulen, J., Winkelmanns, L. (2004). Buitenlanders in de Belgische gevangnissen. Knelpunten en mogelijke oplossingen. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Tubex, H. & Strypstein, J. (2004). Veel gedetineerden, weinig cijfers. *Panopticon*, 112-120.
- Van den Berge, Y. (2002). Uitvoering van vrijheidsstraffen en rechtspositie van gedetineerden. Gent: Larcier.